України (далі – ЦДАВОВУ) ф. 166, оп. 2, спр. 1161, арк. 29–30.
8. Там само, ф. 166, оп. 2, спр. 1161, арк. 33.
9. Там само, ф. 166, оп. 2, спр. 1161, арк. 27–28.
10 Там само, ф. 166, оп. 6, спр. 6093, арк. 7–12.
11. Український музей. Збірник І. – К., 1927. – С. 183.
12. Дубровський В.В. Чергові завдання сучасного музейного будівництва на Україні. – К., 1927. – С. 7.
13. ЦДАВОВУ України, ф. 166, оп. 5, спр. 735, арк. 19.
14. Там само, ф. 166, оп. 5, спр. 733, арк. 105.
15. Там само, ф. 166, оп. 6, спр. 8910, арк. 121–127.
16. Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927: Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 517–520, документ №397.
17. ЦДАВОВУ України, ф. 166, оп. 9, спр. 379. арк. 27–28.
18. ЗУ УСРР. – 1924. – №6. – С. 46.
19. ЦДАВОВУ України, ф. 166, оп. 9, спр. 373, арк. 37.

А.М.Острянко

М.Бережков: штрихи до біографії

Життя та творчість історика Михайла Миколайовича Бережкова (1850–1932) тривалий час привертає увагу дослідників [1]. Утім, творча біографія цієї особистості залишає багато епізодів, повного розуміння яких ще не досягнуто. Пошук відповіді на такі історіографічні виклики змушує звернути увагу автобіографії М.Бережкова, які містять потужний пласт інформації про життя та діяльність вченого. Звернення до ego-документів ученого необхідно передусім для того, щоб через його самопрезентацію в автобіографічних текстах віднайти ключі до осмислення перипетій життя М.Бережкова, зрозуміти життєву філософію історика та відчути його відданість дослідницькій та викладацькій справі.

В архіві М.Бережкова серед численних і різноманітних матеріалів зберігаються автобіографічні нотатки вченого [2]. З-поміж спогадів про дитячі та юнацькі роки, сюжетних оповідань до щоденника, описів своєї малої батьківщини привертає увагу рукописний начерк автобіографії вченого. Рукопис не датований, однак з його змісту достеменно можна стверджувати, що він створений не раніше початку 1905 р. Причини написання цієї автобіографічної замітки не вказані. Втім, виходячи з фактів, відібраних для автобіографії, можна передбачити, що ця записка не була документуванням кар'єри вченого для її продовження, а, швидше за все, являла собою першу спробу М.Бережкова підбити підсумки

життєдіяльності після виходу на заслужений відпочинок. Лапідарними фразами, позбавленими емоційного забарвлення, викладено основні віхи життя та службової кар'єри. Водночас відчувається розпач, апатія автора, який тяжко переживає вихід з наукового середовища.

Ще одна автобіографія історика була написана М.Бережковим у березні 1923 р. [3]. На відміну від автобіографії початку століття, цей текст засвідчує зовсім інший настрій ученого, який повертається до улюбленої справи – читання лекцій. Текст автобіографії насичений не лише формальними відомостями про послужний список ученого, але й сповнений вдячності науковому керівнику К.Бестужеву-Рюміну та Ніжинській вищій школі, яка надала можливість розкритися таланту історика. Автобіографія просякнута піднесеним настроєм її автора, який знову став "потрібним" науковій корпорації, відчув друге дихання, у якого з'являється бажання жити для реалізації складених за роки "простою" планів.

Тексти автобіографій М.Бережкова подаються мовою оригіналу згідно з сучасними правописними нормами. Помилки та орфографічні огріхи, які трапляються у текстах, виправлено без застережень.

№1

[Бережков М.Н. Автобиография]

Я родился в половине прошлого века, точнее 1850 года, в октябре, 30 дня, от сельского священника Владимирской губернии. После домашнего ученья у отца поступил в 1860 году во Владимирское духовное училище, в котором учился шесть лет. Из училища поступил во Владимирскую же духовную семинарию и в ней провел четыре года; вышел из нее в 1870 году, по окончании IV^{го}, философского, класса. Следующий год академический состоял учителем земской образцовой школы в селе Иванове, что ныне город Иваново-Вознесенск Владимирской губернии.

Летом 1871 г. поехал в Санкт-Петербург, в Императорский Историко-филологический Институт, но по причине слабого здоровья, на взгляд доктора, меня свидетельствовавшего, я не был принят в студенты Института. Тогда я представил свои документы в Петербургский университет, и был принят, после проверочного экзамена, в число студентов сего Университета по историко-филологическому факультету. Курс Университета окончил весной 1875 года с золотой медалью за кандидатское сочинение "О смоленских грамотах со стороны языка и содержания". Был оставлен при Университете для

подготовки к профессорскому званию; состоял при нем, работая над диссертацией и готовясь к магистерскому экзамену, три года с половиной (до конца 1878 года). В следующем году, в феврале, публично защищал диссертацию "О торговле Руси с Ганзой до конца XV века", и был удостоен ученой степени магистра русской истории.

По окончании всех занятий в Санкт-Петербургском университете переехал в Москву, в дом известного ученого-археолога, графа Алексея Сергеевича Уварова, в качестве домашнего учителя детей его, Федора и Игоря Алексеевичей. За этим делом я провел в семье Уваровых три года.

С 1-го октября 1882 года был назначен профессором русской истории в Нежинский Историко-Филологический Институт князя Безбородко, и исполнял эту должность 22ва года, а в декабре 1904 г. получил просимую отставку от службы. С тех пор живу в Нежине частным человеком на государственную пенсию, не имея ни земли, ни собственного дома, ни семьи так же.

Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського, ф. XXIII, спр. 2, арк. 8 зв. – 10. Рукопис.

№2

Бережков Михаил Николаевич

(Curriculum vitae)

Я родился в семье сельского священника Владимирской губернии в 1850 году, 30 октября.

На десятом году возраста поступил в уездное духовное училище в городе Владимире; в этом училище провел шесть лет; из него перешел в духовную семинарию, и в ней провел четыре года; минуя богословский класс, вышел из нее, с намерением поступить в университет.

Но не сразу я поступил в него: чувствовалась надобность лучше подготовиться к нему; нужно было также приобрести сколько-нибудь средств на поездку в столичный университет. В этих видах я определился учителем земской образцовой школы в селе Иванове Шуйского уезда и женской школы в Вознесенском посаде (ныне эти два селения составляют, как известно, один город Иваново-Вознесенск, известный мануфактурной ткацкой промышленностью). С удовольствием делал свой первый учительский опыт в народной школе, но несчастливо прекратил его: под конец учебного года впал в тяжелую

болезнь (брюшной тиф), от которого едва не умер.

Оправясь от болезни, решился ехать в Петербург. Успешно сдал вступительный экзамен, и был принят в число студентов Историко-филологического факультета, с освобождением от платы за обучение; вскоре, по особому дополнительному конкурсному экзамену, получил денежную стипендию, по триста рублей в год, достаточно меня обеспечившую. Здоровьем я поправился в Петербурге.

Университет стал для меня как бы другою родиной – научной, духовной родиной. Навсегда буду хранить память о профессорах, об участливом, благородном отношении их ко мне, юноше-студенту; особо благодарную память храню о профессоре К.Н.Бестужеве-Рюмине, ближайшем моем наставнике и руководителе в деле научной подготовки меня к профессорскому труду.

В Петербургском Университете я провел семь с половиной лет (1871–1878). Оконча в нем свои дела – сдачу магистерского экзамена, защиту диссертации – переехал в Москву, в дом графа А.С.Уварова, в качестве учителя младших детей его, и вместе для продолжения своих ученых занятий. Три года продолжалась в Москве моя работа. Зимой, в начале 1882 года, я как-то неосторожно простудился, получил воспаление легких. По совету врача я должен был, при первой возможности, выехать из столицы в деревню, на лучший воздух. Итак, простясь с любезным семейством Уваровых, направился на родину моих родителей в с.Бережок Юрьевского уезда Владимирской губернии (по этому селу и фамилия моего отца). Через полгода отдыха и лечения молоком, при тщательном уходе матери и сестры, я оправился от последствий болезни.

В августе 1882 г. Конференция Нежинского Историко-филологического Института князя Безбородко почтила меня избранием в свою среду, в должности профессора русской истории, на место покойного профессора Н.Я.Аристова. Когда Министерство Народного просвещения утвердило выбор Конференции, я поспешил к месту службы в Нежин. С 8 ноября 1882 г. я начал чтение лекций, и с тех пор вел их непрерывно в продолжении 22^{x} лет; учил и учился вместе со своими слушателями как надобно лучше, основательнее узнавать отечественную историю; хотелось преподавать ее по-научному, по первым источникам и по лучшим ученым трудам русских историков, в ясном отчетливом изложении да применительно к возрасту и развитию учащихся, к их умственным, духовным запросам. Рядом с общим курсом

читал специальные курсы, вел практические семинарские занятия. Главным профессорским делом я всегда считал устное научное преподавание. Успел напечатать и несколько статей и заметок, более или менее значительных по числу и обработке; но докторской диссертации не успел приготовить, ни печатного курса лекций: досуг и силы сполна уходили на устное преподавание науки студенчеству.

Под конец стал чувствовать утомление, заболел грудной болезнью, катаром горла, бронхитом и т.д. А потому испросил отставку от службы в конце 1904 года. Имел отдых около 14^{mu} лет, после чего по предложению Конференции Института, и с согласия Комиссара Народного Образования, снова поступил на службу в Институт (февраль 1919 года) в должности сверхштатного профессора и библиотекаря обширной фундаментальной библиотеки, в которой имею много дела и удовлетворения на старости лет.

/М.Бережков/
Нежин, март 1923 г.

Відділ державного архіву Чернігівської області у м. Ніжині, ф. 1105, оп. 1, спр. 2358, арк. 9–10 зв. Рукопис.

Література

1. Коваленко А.Б. М.Н.Бережков – историк и краевед // Література та культура Полісся. – Ніжин, 1990. – Вип. 1. – С. 104–105; Коваленко О.Б., Ткаченко В.В. Бережков Михайло Миколайович // Репресоване краєзнавство. – К., 1991. – С. 334; Крижанівська Л.О. Особистий архівний фонд М.М.Бережкова // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 1994. – Вип. 2. – С. 147–155; Самійленко С.Г. Книжкове зібрання професора історії М.М.Бережкова в бібліотеці Ніжинського педагогічного інституту // Література та культура Лівобережної України: Матеріали міжнародної конференції, травень 1996. – К.; Ніжин, 1997. – С. 129–138; Острянко А. "Щоденник" професора Бережкова // Сіверянський літопис. – 1997. – №5. – С. 133–139; Зозуля С.Ю. Деякі аспекти московсько-кримських взаємин у працях Михайла Бережкова // Сіверянський літопис. – 1999. – №4. – С. 124–127; Непомнящий А.А. Крымоведение в научном наследии М.Н.Бережкова // Література та культура Полісся // Ніжин, 2004. – Вип. 27: Регіональна історія та культура в українському та східноєвропейському контексті. – С. 257–265; Шипко Л.В. Життєвий шлях та наукова діяльність Михайла Бережкова (1850–1932) // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наукових праць. – К., 2005. – Вип. 18. – С. 211–223; Коляструк О. Релігійний аспект у науковій діяльності і приватному житті професора історії М.М.Бережкова // Сіверянський літопис. – 2006. – №5. –

С. 91–96; Острянко А. М.М.Бережков (1850–1932) // Ніжинська старовина. Ніжинознавчі студії №3: Історико-культурологічний збірник. – Ніжин, 2007. – Вип. 3 (6). – С. 83–93; Шипко Л.В. Наукова та освітня діяльність Михайла Бережкова: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. і. н.: спец. 07.00.06 "Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни" / Шипко Л.В. – К., 2007. – 16 с.

2. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського, ф. XXIII, спр. 2, арк. 8 зв. – 10.

3. Відділ Державного архіву Чернігівської області у м.Ніжині, ф. 1105, оп. 1, спр. 2358, арк. 9–10 зв.